

## MEŞK GELENEĞİNİN GÜNÜMÜZDEKİ KONUMLANIŞI

**Fatih COŞKUN**

EÜ DTM Konservatuarı, Temel Bilimler Bölümü, Öğretim Görevlisi, Dr.

Geleneksel Türk Sanat Müziği, Osmanlı'dan yirminci yüzyıla kadar meşk adı verilen yöntemle öğretildi, aktarıldı. Meşk, bütünüyle taklit ve tekrar üzerine kurulu, usta-çırak ilişkili yürüyen, notanın kullanılmadığı bir yöntemdi. Geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren notanın kullanılmaya başlanması, kayıt teknolojisinin devreye girmesi, konservatuarların kurulup formel eğitime geçilmesiyle meşk, edimsel yönüyle eski usul olmaktan çıktı. Bugün müzik camiasında eski usul meşki esas alan bir kesim, meşkin sona erdiğini iddia eder. Bu iddiaya gerekçe olarak da, usul vurulmaması, notanın kullanılması ve kayıt teknolojisinin imkânları gibi argümanları sayarlar (Behar; 1998). Bu makale, karşılaştırmalı yöntemi kullanarak söz konusu gerekçelerin meşkin sonunu getirmediğini, usta-çırak ilişkisinin hangi pozisyonda olursa olsun devam etmesinin kaçınılmaz olduğunu, meşkin günümüz koşullarına göre kendini yeniden kurup inşa ettiğini açıklamayı amaçlar.

Konuyu tartışmaya başlamadan önce meşk geleneğini eski usul kılan özellikleri sıralayacak olursak:

- Meşk, hocayla teke tek yüz yüze(meşk-i hususi) yapılan bir pratikti. Birden fazla kişiyle meşk yapıldığına ilişkin(meşk-i umumi) tarihi bilgiye sahip olsak da bu model hiçbir zaman yaygınlaşmayı istisna olarak kaldı.
- Nota asla kullanılmazdı. Yöntem, hocanın okuduğu eseri, hoca onay verinceye dek, öğrencinin taklit ve tekrar etmesiyle yürüyen bütünüyle ezbere dayalı bir yöntemdi. Esas unsur hafızaydı.
- Usul vurmak esastı. Çünkü usul hangi perdenin üzerinde ne kadar süreyle durulması gerektiğini tartarak hem bir metronom vazifesi gören hem de usul vuruş kalıbı içerisinde hangi ele güftenin hangi hecesinin geldiğini bize söyleyerek ezberleme, öğrenme kolaylığı sağlayan teknik bir kavramdır. Bu özellikleriyle usul, ezberleme, hafıza tazeleme, hatırlama konusunda tek araçtı.
- Makam, usul, üslup, repertuar öğrenimi, meşkte aynı anda eşgüdümlü olarak gerçekleşirdi.
- Öğrenilen eseler açık yapıt özelliği taşırdı. Yani, her hoca ya da öğrenci, kendi beğenisi doğrultusunda esere müdahale etme serbestisine sahipti. Bu sebeple bir eserin farklı versiyonları doğmuştur.

- Her hoca eseri öğrencisine kendi üslubuyla öğrettiği için üslup farklılıkları, çeşitliliği söz konusuydu. Öğrenci, hocasının üslubunun taşıyıcısı devam ettiricisiydi.

Kurumsallaşma ve modernleşme bağlamında meşk geleneğinin günümüz koşullarından nasıl etkilendiğini geçirmiş olduğu değişikliğin neler olduğunu yukarıda saymış olduğum verileri eksen olarak karşılaştırma yapmak gerektiğinde şunları söyleyebilirim:

- Meşk, hoca ile baş başa kalıp, birebir usul vurup diz döverek yapılan bir eğitim biçimiymişken, günümüzde kümeli eğitim şeklinde yürümektedir.
- Kayıt teknolojisinin belgeleme gücü sayesinde günümüzde meşk yapacağınız kişiyle fiziksel anlamda aynı mekânda bulunma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Bugün ses kaydını dinlediğiniz kişiden herhangi bir eseri tüm icrasal özellikleriyle öğrenmeniz mümkün. Bu durumda tek dezavantaj sizi denetleyen bir kişinin bulunmamasıdır.
- Yirminci yüzyılın başından itibaren notanın kullanılmaya başlanmasıyla eserlerin unutulma endişesi, hıfzetme zorunluluğu, ortadan kalkmış, böylece usul vurma teknik açıdan işlevini yitirmiş, meşkin temel işlevi - mevcut repertuarın gelecek kuşaklara aktarımı- sona ermiştir. Nota, aynı esere ait farklı versiyonların varlığı ile bir eserin zaman içinde geçirmiş olduğu ezgi değişimini izleme imkânı sunmanın yanı sıra dönemin, insanların müzik beğenisi hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olmuştur. Notanın kullanılmasıyla bir eserin farklı versiyonlarının varlığını, çeşitlilik zenginlik olarak değil, zafiyet olarak gören bir zihniyet oluşarak tek bir notayı doğru kabul edip diğerlerini yok sayan bir standardizasyona gidilmiştir.
- Eski usul meşke göre repertuarı, usulü, makamı, üslubu eşzamanlı öğrenme olgusu ve bütünlüğü formel eğitimde ortadan kalkmıştır. Fakat öğrenmenin süresi kısalmıştır.
- Konser, sahne, medya olgusunu kaynak ve izleyici açısından düşündüğümüzde müziksel iletişimin sahası genişleyerek müzik, daha fazla insan tarafından paylaşılır olmuştur.

Yapmış olduğum bu karşılaştırmadan hareketle meşk geleneğinin atomize olduğunu, sona erdiğini söyleyebilir miyiz? Geleneksel değerlerin / becerilerin yeni kuşaklara aktarılmasında çoğunlukla evrensel öğretim yerine “özel öğretim” kullanılıyor. Bunun nedeni basit: Bu değerler karizmatik temele dayanmaktadır, bir gruba çok önemli görünen, öbürüne saçma, gereksiz hatta zararlı görünebilir. Geleneksel Türk Sanat Müziği(GTSM) makamsal, tek sesli, usule bağımlı ezgi yaratma anlayışı üzerine kurulu, çalgısalardan çok vokal icraya dayanan bir müzik türüdür. Seslendirme pratiği, on yedili perde dizgesi olarak ifade edilen herhangi bir frekans standardizasyonu içermeyen bir anlayışla gerçekleşir. Söz konusu seslendirmede müziğin kaygan bir dili vardır. Aynı ismi taşıyan perdeler farklı makamlarda farklı pestlik-tizlikte basılırlar. Melodiler çarpma, glisando, trill ile beslenirler. Hiçbir eserin

notasının üzerinde nüans ve metronom bulunmaz. Meşk yoluyla GTSM öğrenme, belirli bir repertuarın icrasındaki özellikleri öğrenerek gerçekleşir. Bu özellikler yukarıda saymış olduğum tınısal özelliklerdir. Bu tür geleneksel repertuarın icrası ise notadan okunacak değerlerin ötesinde bazı davranışların edinilmesi/benimsenmesi/taklit edilmesi ile sonuçlanan insani yakınlıklar gerektirir. Bizim gibi şifai kültürün başat olduğu toplumlarda müzik, yazının kuralları kullanılarak düşünülmediği, bestelenmediği ve icra edilmediği için sonradan yazının imkânları kullanılarak kâğıt üzerinde nesneleştirmeye çalışılması çok yetersiz kalır. Böyle durumlarda nota, descriptive değil prescriptive bir yazı çeşidi olup, hatırlatıcı, yardımcı bir araç olmaktan öteye gidemez. Nota yalnızca bir taslaktır.

Meşkin sona erdiğini söyleyebilmemiz için bu yöntemin omurgasını oluşturan dinleyerek öğrenme ve dinlediğini taklit ve tekrar etme pratiği olan usta-çırak ilişkisinin işlevini yitirmiş olması gerekir. Müziğin tınısal özelliklerine ilişkin saymış olduğum özellikler sebebiyle usta-çırak ilişkisinin sona ermesi imkânsızdır. İcraya ilişkin incelikler, detaylar, üslubun kâğıda aktarılamazlığı, nüansların ve metronomun tespit edilmemiş olması usta-çırak ilişkisini kaçınılmaz kılar. Meşk, günümüzde modern eğitimin araçları ve yöntemleriyle harmanlanarak eklektik biçimde varlığını sürdürmektedir. Notanın kullanılması ve kayıt teknolojisi sayesinde ezberin bir zorunluluk olmaktan çıktığını söyledik. Fakat bu olguyu açmakta yarar var: iki türlü ezber vardır; ilki, konser anında notaya bakmamak ya da mümkün olduğunca az bakmak için yapılan ezberdir ki, bu ezber kısa süre sonra unutulur. Diğeri ise repertuar edinmek üzere yapılan hıfz etme olarak adlandırdığımız ezber şeklindedir. Meşkin içerdiği ezber şekli ikincisidir. Nota ve kayıt teknolojisine rağmen bu ezber şekli varlığını günümüzde devam ettirmektedir. Çünkü GTSM’de “eserleri iyi yorumlayabilmek onları ezberleyip içselleştirmekten, kendi malın kılmaktan geçer” düşüncesi düstur haline gelmiştir. Ayrıca, icracının eserleri ezbere icra etmesi, hangi ortamda olursa olsun kendisinden herhangi bir eser icrası istendiğinde ilgili eseri biliyor olması ve ezberden icra etmesi müzik camiasında değerlidir. Mevcut değişimin olumsuz tarafı standardizasyon sebebiyle üslup çeşitliliğinin ortadan kalkması ile birkaç icracının ekol kabul edilip herkesin bu icracıları taklit ediyor olmasının getirmiş olduğu kısır döngüdür. Repertuar açısından ise bir eserin farklı versiyonlarının yok sayılıp tek bir notanın doğru kabul edilmesiyle prototip icra biçiminin ortaya çıkmasıdır.

### **Kaynakça**

BEHAR, Cem. *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*, YKY, İstanbul, 1998.

